

SLOVÁCI V REVOLUČNÝCH ROKOCH 1848 – 1849 A VÝCHODNÉ SLOVENSKO¹

Nadežda JURČIŠINOVÁ

Abstract: *Slovaks in the revolutionary years 1848 – 1849 and Eastern Slovakia.*

An important milestone in the Slovak and Hungarian history was the revolution 1848 – 1849. In March 1848 was created the first independent Hungarian government, headed by Count Eudovít Bathyányi (Baňani) and Hungarian government adopted 31 laws called „march laws“. Also, in the revolutionary years, the Slovak national functionaries activated their steps and presented their national political views on the state position of the Slovaks in the May Requests of the Slovak Nation in 1848, which the Hungarian state did not respect. Disapproved by the development of the situation in Hungary, they turn to the idea of Slavic solidarity and take part in the Slavic congress, where the chairman of the biggest Czech-Slovak section was Pavol Jozef Šafárik. After the congress they decided to fight for their demands with guns in their hands in volunteer expeditions that also affected eastern Slovakia.

Key words: Revolutionary years 1848 – 1849. Eastern Slovakia. Slavic congress. Slovak volunteer expeditions.

Začiatok revolúcie 1848 – 1849 v habsburskej monarchii

Kľúčovým medzníkom v európskych dejinách, v dejinách habsburskej monarchie i v slovenských dejinách bola revolúcia 1848 – 1849. Rok revolúcií 1848 sa začal už v januári na Sicílii, vo februári 1848 zachvátila revolúcia Francúzsko a odtiaľ sa nepokoje šírili do strednej Európy. Dňa 13. marca zasiahol revolučný výbuch hlavné mesto habsburskej ríše Viedeň, kde bol zvrhnutý nenávidený Metternichov policajný režim a otvorila sa cesta demokratickým premenám. O dva dni na to, 15. marca 1848 vypukla revolúcia v Pešti. Jej výsledkom bolo vytvorenie prvej samostatnej uhorskej vlády na čele s grófom Ľudovítom Bathyánym (Baňani) a prijatie tzv. marcových zákonov uhorským snemom, zasadajúcim v Prešporoku (Bratislave). Nové zákony znamenali zrušenie poddanstva urbáriálnych poddaných a nastolenie niektorých demokratických slobôd.²

1 Príspevok vznikol v rámci projektu APVV-15-0036 *Východné Slovensko v 19. a 20. storočí vo vzťahu centra a periférie*.

2 Od marca do polovice apríla 1848 bolo na pôde uhorského snemu prerokovaných a prijatých 31 reformných zákonov v prospech maďarského národa a uhorskej štátnosti, ktoré sú známe ako Marcové zákony. Priniesli jednu z najvýznamnejších revolučných zmien a to zrušenie urbárskych povinností roľníctva, panskej súdnej stolice, cirkevného desiatku, zemepanského deviatku, aviticity zemepanskej pôdy. Predovšetkým však uzákonili a uviedli do života nezávislú, snemu zodpovedajúcu sa uhorskú vládu na čele s predstaviteľom veľkostatkárskej šľachty grófom Ľudovítom Batthyánym, ktorú 17. 3. menoval palatín Štefan. Zasadnutia uhorského snemu sa mali konať každoročne v Pešti (teda už nie v Bratislave). Konštituovali Uhorsko ako nezávislý štát, tvoriaci s Predli-

Prelomové sociálne a politické zmeny, ktoré sa vtedy udiali, zasiahli všetky vrstvy obyvateľstva Uhorska. Masové pohyby prekročili sociálny rámec a ich neoddeliteľnou súčasťou sa stala angažovanosť obyvateľstva pri riešení celého komplexu problémov. Maďarská liberálna šľachta sa snažila vytvoriť jednotný maďarský štát, čím narazila na odpor nemaďarských národov Uhorska.³ Ich poprední predstavitelia rozvinuli svoju činnosť a usilovali sa rôznymi spôsobmi a prostriedkami zamedziť pokračovanie hegemonizmu maďarského národa a zabezpečiť uznanie svojich národných individualít a rovnoprávne postavenie v štáte.⁴

Programy Slovákov v revolučnom roku 1848

Aj slovenskí národní činitelia zaktivizovali svoju činnosť. V revolúcii 1848 – 1849 sa dostali do mimoriadne zložitej situácie. Potreby doby vyvolali vznik nových prvkov v slovenskej národnej politike i spoločenskom vedomí. Niekoľko rokov trvajúca politická činnosť obrodencov vyvrcholila vystúpením štúrovcov, ktorí koncipovali slovenský národný program.⁵ Významnú úlohu pritom zohrali Slovenskej národnej novine,⁶ na stránkach ktorých vydavateľ a hlavný redaktor Ľudovít Štúr formuloval národný program, v úvodníkoch vysvetľoval ciele slovenskej politiky vo všetkých sférach života spoločnosti – v otázke rečovných a kultúrnych práv, školstva, osvety, hospodárskeho a sociálneho postavenia, národnej rovnoprávnosti i v otázke buržoáznodemokratických práv a slobôd. Redaktormi Slovenských národných novín boli Peter Kellner-Hostinský, Bohuslav Nosák⁷ a Móric Jurecký, v roku 1848 aj Ľudovít Dohnány a Janko Štúr.

tavskom personálnu úniu. Panovníkovi ostala v Uhorsku aj naďalej široká právomoc, predovšetkým zvolávanie a rozpúšťanie snemu. Panovník Ferdinand V. schválil marcové zákony v Bratislave 11. 4. 1848.

- 3 *Dejiny Slovenska. Dátumy, udalosti, osobnosti*. Bratislava : Slovart, spol. s r. o., 2007, s. 221.
- 4 *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov. Zv. X. Od revolúcie 1848 – 1849 k dualistickému Rakúsko-Uhorsku*. Bratislava : Literárne informačné centru, 2009, s. 13.
- 5 FRANKOVÁ, Libuša. *Slováci v novom veku národov (1870 – 1848)*. Prešov : Universum, 2006, s. 85 – 104.
- 6 Slovenskej národnej novine začali vychádzať 1. 8. 1845 v Bratislave. Vychádzali dva razy do týždňa v náklade 400 kusov. Dvojtyždňovou prílohou bol Orol tatranski, ktorý sa venoval najmä umeleckej literatúre, estetike, národopisu, histórii, vlastivede, hospodárstvu. Boli to prvé slovenské politické noviny. Na ich stránkach začali štúrovci postupne formulovať nielen jazykové a školské požiadavky, ale aj politický program Slovákov.
- 7 Bohuslav Timotej Ignác Nosák, známy aj pod pseudonymom Bohuš Nezabudov, sa narodil 3. 2. 1818 a zomrel 1877. Spolu s Petrom Kellnerom pripravoval Slovenskej národnej novine s prílohou Orol tatranski od 1. 8. 1845 do konca mája 1848, keď odišiel do Prahy na Slovanský zjazd. V Orle tatranskom uverejnil v roku 1845 osem listov (Listy z neznámej zeme) a ďalších osem listov uverejnil v roku 1847. Aktívne sa zapojil do revolúcie 1848 a po porážke maďarskej revolúcie v auguste 1849 vstúpil do štátnych služieb. Pracoval na rôznych miestach v Gemeri ako úradník. Po rakúsko-uhorskom vyrovnaní v roku 1867 bol zo štátnych služieb prepustený bez nároku na penziu. S podlomeným zdravím sa rozhodol ísť k svojmu bratovi ev. farárovi Bohumilovi Teofilovi do Sabinova, kde žil desať rokov – až do smrti 1877. Počas pobytu v Sabinove pokračoval v literárnej a žurnalistickej činnosti a zapájal sa do národného života Slovákov. Bližšie: SEDLÁK, Imrich. *V čierťaziach*

Hurban. Hodzsa és Stúr személyes leírásuk.

Persönliche Beschreibung des Hurban, Hodzsa und Stúr.

Dobrný opis Hurbana, Hodzsa a Stúra.

I. Hurban.

Termete közepes, sovány.	Gestalt mittelm. mager.	Frosta úredneho, chudé.
Arca hosszúkás, barna.	Gesicht länglich, braun.	Twári podbasteč, hnedá
Orra szabályszerű kissé hegyes.	Nase regelmäßig etwas acipigt.	Rosa trojta fenétsébe.
Szeme kék.	Augen blau.	Déi sive.
Haja barna.	Saar braun.	Wlaš hástanowea farbo.
Kora 30 körül.	Alter bei 30 Jahre.	Wet okolo 30 rokov.
Új hírek után riselt nagy szakált és hamis rendel-et.	Nach neuen Gerüchten trägt er einen starken Bart und falsche Orden.	Pedla chýru má veľká bra- du a falešne triže a bwezo.

II. Hodzsa.

Termete magas, sovány.	Gestalt hoch, mager.	Frosta wysokeho, chudeho
Arca hosszúkás, sárgás szét- tét barna 's tiszta, szája nagy.	Gesicht gelbbraun, rein, länglich, Mund groß.	Twári podbasteč, isto počrnasteč, usta velké.
Orra kissé széles.	Nase etwas breit.	Rosa něco širokého.
Szeme fekete.	Augen schwarz.	Déi černé.
Haja egészen fekete.	Saar ganz schwarz.	Wlaš celkom černé.
Kora 37 körül.	Alter bei 37 Jahren.	Wet okolo 37 rokov.

III. Stúr.

Termete magas, sugar.	Gestalt hoch, schlank.	Frosta vysok. stranateho.
Arca hosszúkás, inkább piros.	Gesicht länglich, mehr röthlich.	Twári podbasteč, wjac červenca.
Haja gesztenye színű, van hajszála és szakála.	Saar kastanienfarb, trägt einen Schnur- u. Vachsbart	Wlaš hástanowea farbo, nosť bajury a bradu.
Kora legfeljebb 31 eszt.	Alter höchstens 31 Jahre	Wetku najwicej 31 rokó.

A fent érintett Lázitok elfogatása esetére, az őket illető törvényhatóságoknak hozzá-
gáló egyén altalan **100 pengő forintot**ical jutalmaztatol fog.

Benicsky Lajos,
Dok. Buzina.

Wer die oben erwähnten Ausführer einfängt und an die betreffende Behörde einlie-
fert, wird durch mich mit **100 H. C. M.** belohnt.

Ludwig Benicsky,
Fabel-Commissar.

Rdo nadymínčených buricow lopi a prislýchajúcej wchuošti edowzda, došlane edplatu
100 zł. w strjebre.

Ludew J Benicsky,
Fabel-Commissar.

Zatykač na slovenských národovcov

Slovenskí národní predstavitelia vkladali nádeje do novej politickej situácie po marcových udalostiach v Pešti v roku 1848 a do uhorského snemu, ktorého liberálne zákony však neriešili národnostnú otázku v Uhorsku. A tak Slováci predstavili národnopolitické názory na štátoprávne postavenie Slovákov v májových *Žiadostiach slovenského národa*, ktorým predchádzali *Liptovské žiadosti* z marca 1848,⁸ prijaté na porade národovcov na evanjelickej fare u Michala Miloslava Hodžu v Liptovskom sv. Mikuláši a aprílové *Žiadosti slovenského národa v stolici nitrianskej*,⁹ sformulované na porade na evanjelickej fare u Jozefa Miloslava Hurbana v Hlbokom,¹⁰ ktorej sa zúčastnil aj Bohuš Nosák.¹¹ Prítomných informoval o revolučnej situácii na slovenskom území, o prenasledovaní Štúra a ďalších osobností národného života, aj o začínajúcich sa stretnutiach predstaviteľov rakúskych a uhorských Slovanov vo Viedni.

Slovenský politický program *Žiadosti slovenského národa* prijatý v Liptovskom sv. Mikuláši 10. mája 1848 požadoval, aby slovenské etnické územie malo autonómiu, s vlastným zákonodarným snemom, s vlastnými školami všetkých stupňov, s vlastným (slovenským) úradným jazykom, vlastnými výsostnými znakmi (zástavami) a vlastnými národnými gardami pod slovenským velením. Spoločné záležitosti pre celé Uhorsko mal riešiť celouhorský snem, kde mali slovenskí poslanci dostať právo používať svoj jazyk.¹² Revolučná Kossuthova (Košutova) maďarská vláda, ktorá sa v tejto dobe dostala do konfliktu s Viedňou, zo svojho hľadiska zaujala logicky postoj, keď *Žiadosti slovenského národa* odmietla. Federalizácia Uhorska by znamenala rezignovať na vytvorenie maďarského štátu v uhorských hraniciach. Na celom Slovensku bolo vyhlásené stanné právo a na Štúra, Hurbana a Hodžu ako nebezpečných buričov bol na základe nariadenia ministra vnútra postupne (12. 5.,

búrok. Martin : Matica slovenská, 2001, s. 237 – 244; FRANKOVÁ, Libuša. *Z histórie „Toryského kraja“*. *Osobnosti slovenského národno-kultúrneho života v historickom regióne Šariša, Spiša a Zemplína (19. storočie)*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2017, s. 50 – 66; *Slovenský biografický slovník. Zv. IV*. Martin : Matica slovenská, 1990, s. 295 – 296.

- 8 Slávno shromažďeňa národnej spravi v Liptove! In *Slovenskje národňje novini*, 4. 4. 1848, č. 275, s. 1100.
- 9 Žjadosti slovensjeho národa v stolici Ňitránskej. In *Slovenskje národňje novini*, 2. 5. 1848, č. 282, s. 1126 – 1127.
- 10 FRANKOVÁ, Libuša. *Slováci v novom veku národov (1780-1848)*. Prešov : Universum, 2006, s. 97 – 102.
- 11 Na pôsobenie Bohuša Nosáka upozorňujeme v súvislosti s jeho kontaktmi s bratom Bohumilom, ktorý pôsobil v tom čase v Sabinove (v Šariši) a Bohuš Nosák sa k nemu v roku 1867 našahoval a žil tu do smrti. Od začiatku roka 1848 bola Nosáková redaktorská činnosť v Slovenských národných novinách sledovaná štátnou mocou.
- 12 *Žiadosti slovenského národa* boli nasledujúci deň 11. 5. 1848, obávajúc sa úradného zásahu, formálne prednesené v užšom kruhu zúčastnených v kúpeľoch Ondrašová. Bližšie: Prvý slovenský štátoprávny program In *Od revolúcie 1848 – 1849 k dualistickému Rakúsko-Uhorsku. Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov, zv. X*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2009, s. 40 – 42. *Žiadosti slovenského národa* zahrňovali v 14 bodoch slovenský národnopolitický, kultúrny a sociálny program, ktorý sa predkladal panovníkovi, uhorskému snemu, palatínovi a vláde. Okrem iného sa v nich Slováci proklamovali za samobytný národ, ale s predstavou obmedzenej autonómie. Navrhli prebudovať Uhorsko na federatívny štát, vymedziť národné územia (vytýčenie etnických hraníc územia osídleného Slovákmí) a popri krajinskom uhorskom sneme zriadiť i národné snemy.

22. 5. a 1. 6.) vydaný zatykač a tí museli utiecť do Prahy, kde sa v tom čase pripravoval Slovanský zjazd.

Slovanský zjazd

Revolučné roky otvorili nové mocenské a štátoprávne možnosti, a tým aj cestu k rôznym koncepciám a programom. Politicky a vojensky slabí stredoeurópski Slovania hľadali východisko z chaotickej situácie na *Slovanskom zjazde*, ktorý sa konal 2. – 12. júna 1848 v Prahe za predsedníctva popredného českého politika, poslanca ríšskeho snemu Františka Palackého. Zjazd mal dať odpoveď na to, ako majú postupovať slovanskí politici v novej situácii, aký majú mať vzťah k iným národom, k Habsburgovcom a k rakúskej monarchii. V bohatej diskusii na zjazde sa objavili viaceré koncepcie: austroslavistická, všeslovanská, československá, uhroffederalistická, ktorú prezentovali oficiálne na Slovanskom zjazde slovenskí účastníci zjazdu. Rokovanie zjazdu prebiehalo v troch sekciách – česko-slovenskej, poľsko-rusínskej a srbo-chorvátskej. Najpočetnejšia bola česko-slovenská sekcia, pod predsedníctvom slovenského etnografa, slavistu, historika a básnika Pavla Jozefa Šafárika,¹³ ktorý v úvodnom príhovore na Slovanskom zjazde povedal:

„Čo nás tu shromaždilo? Pohyb národov troch plemien, pohyb, akého nebolo v histórii človečenstva, od ktorého zem sa trasie, pred ktorým utekajú mocní veľikáni, vláda bajonettov a špionov padá na zem, národ žiada si dedictvo, ktoré má od Boha, — tento pohyb dotkol sa i nás a shromaždil nás tu. Vláda bodákov a špionov viac rozhodne nie je možná. Národy zmocnili sa svojich večných práv. Shromažďujú sa a radia sa o sebe i o nás, o svojej i našej budúcnosti, radia sa na Meine vo Frankfurte i na Dunaji v Pešti: u nás i za hraniciami našej ríše. Keď iné národy radia sa o nás a určujú našu budúcnosť, poradíme sa i my sami o sebe a o svojej budúcnosti!

Iste, my sami lepšie poznáme, než iní, seba i naše biedy, žiadosti, ciele. Akýže výrok vynesú o nás iné národy, naši susedia — Nemci, Maďari a Taliani? Vyznáme a nebudeme skrývať, čo by aký trpký bol. Ich výrok je taký, že my nespôsobilní sme k plnej svobode, že my nespôsobilní sme k vyššiemu politickému životu len preto, že sme — Slovania. „Slovan — tak zneje ich výrok — od prírody odsúdený je k rabstvu, k poddanstvu iným vyvoleným, obdarenejším a šľachetnejším národom.“

Ktože sú, čo to tak súdia o nás? To sú tí, ktorí do týchto čias nad nami držali železnú ruku a čiastočne ešte držia; tí, ktorí strihali vlnu našich oviec, ktorí tučneli špikom našich kostí; tí, ktorí krmili sa potom a mozoľmi nášho ľudu; tí, za ktorých bojovali a krv svoju vylievali naši bratia, synovia našich drahých matiek; tí, ktorí nazývajú sa vzdelavateľmi a ochrancami naši-

13 Pavol Jozef Šafárik sa narodil 3. 5. 1795 v Kobeliarove v rodine evanjelického kazateľa a učiteľa. Študoval na lýceu v Kežmarku, kde nadviazal priateľstvo s Jánom Benediktim a spolu čítali spisy slovenských a českých buditeľov (Josefa Dobrovského, Josefa Jungmanna). Počas štúdia v Jene sa začal zaujímať o ľudovú slovesnosť. Intenzívne sa venoval štúdiu prameňov a pamiatok slovanských literatúr. Reagoval na podceňovanie slovanských národov, ich kultúry a jazyka a chcel v duchu ideí národného obrodenia vplývať aj na orientáciu mladej generácie. Položil vedecké základy slavistiky a bol predstaviteľom úzkych vzťahov medzi Čechmi a Slovákmi. Zomrel 26. 6. 1861 v Prahe. Bližšie: *Slovanský biografický slovník*. Zv. V. Martin : Matica slovenská, 1992, s. 424 – 426.

mi, ktorí pozbavujú nás slovanskej národnosti a ktorých my voláme potlačovateľmi našimi, vrahmi našich duší.

Bratia! Tí, ktorí o nás tak súdia, to sú naši nepriatelia a potlačovatelia; ich svedectvo je predpojaté a preto nepravé. Ich výrok protirečí samému sebe, ako každá lož. Jestli my nechceme také vzdelanie, ako oni hovoria, to jest jestli nechceme sa ponemčiť, pomadžarčiť, potaliančiť, nadávajú nám do divochov, barbarov a otrokov. Jestli chceme vzdelania, to jest úplne poslovančiť sa a byť Slovanmi, ako nám káže hlas svedomia, aby sme dokázali, že my, ako Slovania, sme spôsobilí k svobode a vyššiemu politickému životu, — vtedy oni nazývajú nás zradcami otčiny a zločincami, nepriateľmi ich svobody. A tak rob a hovor čokoľvek, oni vždy trápia a mučia rozpálenými kliešťami nevinné naše svedomie, oni vždy biľagujú žeravým železom naše čisté čelo.

Toto položenie vecí nesmie ďalej trvať. Kocka národov je hodená; nastal i pre nás rozhodný čas prv než sme očakávali. Nevinnosť pred svedomím a Bohom nič neznamená pred súdom tohoto sveta, pred súdom národov. Alebo očistíme sa skutkom a dokážeme, že sme spôsobilí k svobode, alebo pretvoríme sa skoro v Nemcov, Maďarov a Talianov, aby sme ostatným národom neboli viac na farchu a protiveň, aby sme nemuseli preniesť našu hanbu a našu poníženosť na svojich synov. Alebo dosiahneme toho, že by sme s pýchou mohli povedať pred národmi: „Som Slovan“, alebo prestaneme byť Slovanmi. Mravná smrť je najhoršia smrť, a mravný život je najvyšší život,

Preto prv než poddali by sme sa na milosť iným národom, nazrime hlbšie do svojich duší, podívajme sa, aká je v nich mravná sila, pokúsme sa, či môžeme im dokázať, že my sme v stave vládnúť i berlou svobody, keďže oni nás obviňujú, že dosiaľ boli sme len kladivom a nástrojom otroctva. Jestli v nás bude mravná sila, jestli prenikne sa jednou myšlienkou, jednou vôľou všetka massa nášho národa, tak národy celej zeme neobstoja pred ňou. Lebo všetko, čo je pod slncom i nad slncom, prevyšuje mravná sila.

Či chce a môže náš slovanský národ postaviť sa celou svojou silou za svoje práva, vydobýť si ich, na základe spravodlivosti k sebe i k iným národom — to je veľkou, svätou úlohou našich porád! Z otroctva niet cesty k svobode bez borby: alebo víťazstvo a svobodná národnosť, alebo čestná smrť a po smrti sláva!”¹⁴

Slovenská 20-členná delegácia na čele s Ľ. Štúrom, J. M. Hurbanom a M. M. Hodžom, ktorí museli pred perzekúciou maďarských vládnucich orgánov utiecť zo Slovenska, mala na zjazde svoje zastúpenie vo veľkom výbore a v dvoch ďalších výboroch zjazdu. Prítomný na zjazde bol aj Bohuš Nosák ako náhradník člena výboru česko-slovenskej sekcie a jej zapisovateľ. Postoj jednotlivých predstaviteľov národných hnutí k prerokovaným otázkam nebol jednotný. Česi zotrvali na zjazde na pozíciách austroslavizmu. Slováci boli dosť nejednotní, ale v podstate zotrvali na požiadavke zo Žiadosti slovenského národa.

Na rokovaní česko-slovenskej sekcie vystúpil dňa 3. júna 1848 Ľudovít Štúr, ktorý tu povedal známe slová: „Cieľ náš mal by byť zachovanie ríše Rakúskej? Náš cieľ je zachovať nás. Najskôr musíme slúžiť sebe, potom iným. Dokiaľ Rakúsko stalo, my hnili. Čo by nám povedal svet, keby sme o nič viac nestáli, len o zachovanie Rakúska. Pádom Rakúska nepadáme my. Z tohto hľadiska sú veľké ťažkosti, a rakúska vláda je doposiaľ na

14 Reč Pavla J. Šafárika na slovanskom kongresse v Prahe 1848. (Z príležitosti 10. augusta 1895.) In *Národné noviny*, roč. 26, 1895, č. 91, s. 2.

pôde nemeckej a teda nemecká; musíme ju prinútiť, aby (sa) presťahovala na slovanskú zem. Ešte slovanské krajiny nie sú spojené, ba ani ešte samostatné, aby niečo mohli uzatvárať. Len Česi, Moravia a Poliaci užívajú nejakú samostatnosť, nie Slovania uhorskí (...). Najskôr musíme zlomiť uhorské pomery; prevaha maďarstva by sa zničila, je hlavná naša úloha (...) My nemáme doposiaľ samostatné slovanské obce v Rakúsku. Vyslovme sa, že chceme ako samostatné spojené slovanské obce stať pod rakúskou ríšou. Nehovorme, že chceme zachovať Rakúsko, ani utvoriť rakúsku slovanskú ríšu.“¹⁵ Zjazd sa vyslovil proti utláčaniu slovenských národností v monarchii. V riešení slovenskej otázky ostávali Slováci naďalej na uhorskej platforme, s možnosťou dohody s maďarskou politicko-mocenskou reprezentáciou. Konanie zjazdu malo pre Slovákov dôležitý význam, pretože prvýkrát v dejinách mohli prezentovať slovenskú otázku pred širším slovanským fórom.

Na rokovaní česko-slovenskej sekcie 7. júna 1848 predniesol J. M. Hurbana rezolúciu, v ktorej žiadal, aby Slováci a Rusíni boli uznaní v Uhorsku za národ a mali v uhorskom parlamente rovnaké práva ako ostatné národy.¹⁶ Označil to za posledný pokus o rokovanie s maďarskou vládou. *Žiadosti Slovákov a Rusínov uhorských* v podstate vychádzali zo *Žiadostí slovenského národa* z mája 1848.

Žiadosti uhorských Slovákov a Rusínov, Praha 7. júna 1848

Sněm slovanský v Praze žádá, aby národ slovenský a rusínský v Uhřích ani v nejmenším potlačený nebyl; jmenovitě vyslovuje tento sněm svůj soucit k potlačeným od Maďarů sokmenovcům svým slovenským a rusínským; jmenovitě žádá, aby Slováci a Rusíni všeho toho účastní se stali, co oni v žádosti svého kmene přednášejí a síce:

1. Aby Slováci a Rusíni uherští byli od Maďarů uznáni za národ a v sněmě rovná práva s nimi měli.
2. Aby měli své národní sněmy se zvláštním ustavičným (permanentním) slovensko-rusínským výborem, majícím právo a povinnosti bdíti nad národními právy slovenskými i rusínskými. Výbor tento by vykonával ustanovení sněmu národního a měl by práva všechny takové rozkazy centrálního uherského ministerstva, které by slovenské a rusínské národnosti nebezpečenstvím hrozili, odvrhovati.
3. Aby si mohli zříditi národní školy jak počáteční tak reální, měšťanské ústavy dieoceské a ústavy pro vychování učitelů dále ústavy literární vyšší, jmenovitě gymnasia, lycea, akademie, ústav polytechnický a jednu universitu. Řeč vyučování nech jest slovenská a rusínská a svoboda vyučování základ vychování národního.
4. Aby stolice řeči slovenské a rusínské pro Maďary a maďarské pro Slováky a Rusíny na krajinské útraty zakládali.
5. Aby žádný národ v Uhřích nebyl za panující vyhlášován a všichni rovnoprávní byli.
6. Aby tí Slováci, kteří pro zastávání práv národních Slováků ve vězeních se udržují, hned vypuštění byli a na budoucnost aby nebylo dovolené žádného proto zavřítí, že práva národu slovenského neb rusínského brání aneb z buřičství obviňovati, který veřejně k lidu slovenskému neb rusínskému o slovenské neb rusínské národnosti rozpráví.

15 *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov. Zv. X. Od revolúcie 1848 – 1849 k dualistickému Rakúsko-Uhorsku.* Bratislava : Literárne informačné centru, 2009, s. 45.

16 FRANKOVÁ, Libuša. *Slováci v novom veku národov (1780 – 1848).* Prešov : Universum, 2006, s. 103.

7. *Aby právo zakládání a udržování spolků takových, které by měli za cíl napomáhání rozkvétání národního slovenského neb rusínského života, Slovákům a Rusínům uherským odpíráno nebylo a oni zároveň Maďarům úplně práva spolkovitosti používatí mohli. Osvědčují se Slováci a Rusíni uherští, že s dosavadním uherským ministeriem pouze a výhradně maďarsky smýšlejícím ani s jeho jednáním spokojeni nejsou.*¹⁷

Text žiadosti Slovanský zjazd schválil, avšak ani o týchto požiadavkách nechceli maďarskí politici, podobne ako o Žiadostiach slovenského národa, so Slovákmi rokovať, preto sa o nich rokovalo v júli 1848 prostredníctvom bána Josipa Jelačiča s predsedom uhorskej vlády grófom Ludovítom Batthyánym. Po neúspechu rokovania sa slovenskí vodcovia rozhodli pre ozbrojený zápas s Maďarmi v súčinnosti s Chorvátmi, vojvodinskými Srbmi a rumunskými hraničiariskými plukmi. Už počas zjazdových rokovaní získali prísľub vojenskej pomoci a podpory od Čechov, Srbov a najmä Chorvátov. Na zjazde si Slováci okrem iného zabezpečili spoluprácu s bývalými rakúskymi dôstojníkmi českej národnosti Bedřichom Bloudkom a Františkom Zachom, ktorí sa neskôr stali veliteľmi slovenských dobrovoľníkov. Bolo to preto, že Slováci už vtedy uvažovali, že v prípade ozbrojeného konfliktu s Maďarmi budú ich pomoc potrebovať.

Skôr než mohol Slovanský zjazd skončiť svoje rokovanie, prerušilo ho a ukončilo pražské povstanie, ktoré sa začalo 12. júna 1848 na Koňskom trhu (Václavské námestie).¹⁸ Hoci z dôvodu jeho vypuknutia nepriniesol Slovanský zjazd konkrétne výsledky, zostal svedectvom dobových politických úvah. Pre Slovákov bol významný najmä v tom, že sa tu slovenská otázka ocitla prakticky po prvý raz na medzinárodnom fóre. Rokovanie zjazdu nebolo obnovené a tak jediným dokumentom, ktorý zjazd prijal bol *Manifest k európskym národom*.

Slovenská národná rada a ozbrojené vystúpenie Slovákov

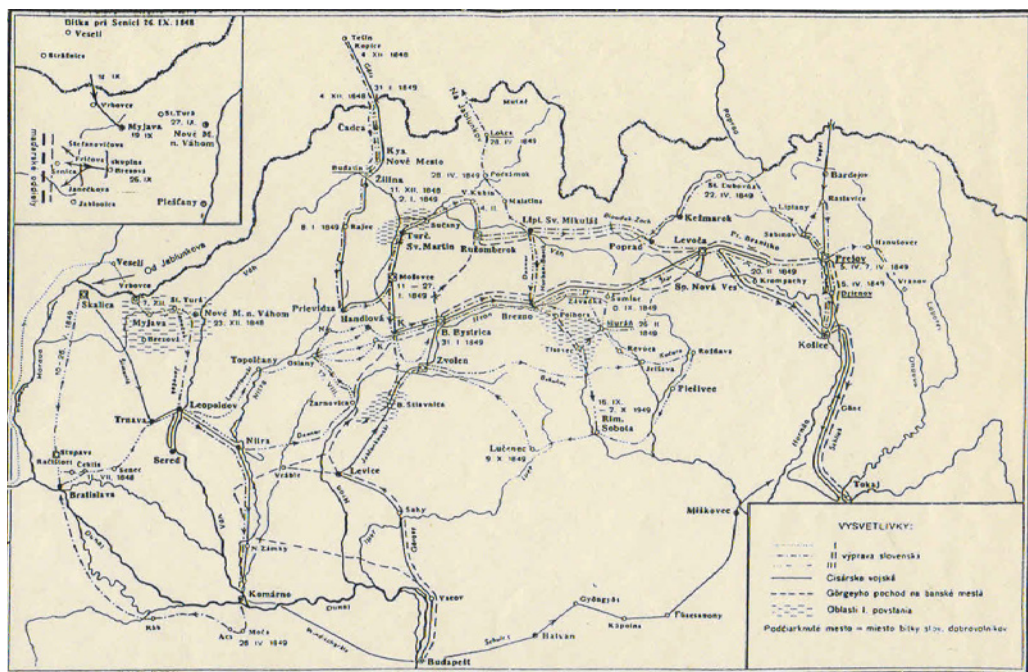
Nemožnosť nájsť spoločný program s maďarskou revolúciou, ako aj celková politická situácia v monarchii sa stali pre Slovákov impulzom k uvedomeniu si svojej národnej osobitosti, čo ich priviedlo k ozbrojenému vystúpeniu *od jesene 1848 do leta 1849*, ktoré prebehlo v troch dobrovoľníckych výpravách. Ich prípravu a organizáciu riadil prvý národnopolitický orgán Slovákov *Slovenská národná rada* (SNR), utvorená vo Viedni 16. septembra 1848.¹⁹ Bola nielen hlavným politickým, ale aj vojenským orgánom slovenského národného hnutia v revolúcii 1848 – 1849. Jej hlavnou úlohou

17 *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti I.* Bratislava : Národné literárne centrum – Dom slovenskej literatúry, 1998, s. 310 – 311.

18 Po rozpustení Slovanského zjazdu 12. 6. 1848, podobne ako pred ním Štúr, Hurban a ďalší, opustil 24. 6. Prahu aj Bohuš Nosák. Národovci odišli do Záhrebu a odtiaľ do Viedne, kde sa pripravovalo septembrové ozbrojené vystúpenie Slovákov. Tri dni po ukončení Slovanského zjazdu 15. 6. 1848 oznámil brat L. Štúra – Janko Štúr čitateľom Slovenských národných novín, že nemôžu ďalej vychádzať, pretože nebolo v silách redakcie získať potrebné financie na vyplatenie zákonom zvýšenej kaucie. Posledné číslo novín vyšlo 9. 6. 1848.

19 HUČKO, Ján. Prvá slovenská národná rada. In *Slovenské národné rady*. Zost. Miroslav Pekník a kol. Bratislava : Národné literárne centrum – Dom slovenskej literatúry, 1998, s. 7 – 31.

bolo zorganizovať ozbrojené vystúpenie Slovákov. Vznikla v revolučných časoch podľa vzoru iných národných hnutí. Jej politickými členmi boli J. M. Hurban ako predseda, L. Štúr a M. M. Hodža a vojenskými predstaviteľmi sa stali českí velitelia Bedřich Bloudek, František Zach a Bernard Janeček. Druhým tajomníkom SNR bol Bohuš Nosák, ktorý spolu s Danielom Bórikom vydával poverenia a určoval úlohy tzv. vyjednávatelom, ktorí sprostredkovali kontakty SNR s obyvateľmi v jednotlivých slovenských regiónoch. Na ozbrojenú akciu sa slovenskí predstavitelia vo Viedni pripravovali už od leta s pomocou a podporou Čechov, Chorvátov a Srbov. Bezprostredne pred začatím prvej dobrovoľníckej výpravy SNR zverejnila výzvu *Slováci, bratia!*, ktorou apelovala na národné vedomie Slovákov s potrebou realizácie vojenskej akcie proti uhorskej štátnej moci.

Slovenské dobrovoľnícke výpravy

Prvá ozbrojená výprava – septembrová

Septembrová ozbrojená výprava sa uskutočnila v dňoch 18. až 28. septembra 1848 v koordinácii s postupujúcou Jelačicovou armádou proti Pešti. Dňa 17. septembra 1848 odcestovalo po železnici z viedenského Prátra asi 500 dobrovoľníkov, zväčša Čechov a Slovákov, ale boli medzi nimi aj Chorváti, Srbi, Poliáci, Nemci, pri Uher-skom Hradišti sa k nim pripojilo asi 150 Čechov, najmä študentov a početní Slováci z Vrbovíc, Hlbokého, Myjavy s viac ako 200 povozmi. Nasledujúci deň 18. septembra prekročili dobrovoľníci moravsko-slovenské hranice a pred polnocou prišli na Myjavu, kde už 19. septembra mala SNR svoje sídlo v dome vdovy po evanjelickom farárovi pani Koléniovej. Členovia SNR tu prijímali delegátov z okolitých obcí, vy-

dávali rozkazy s podpismi členov a pečatou SNR.²⁰ Uskutočnili sa tu i sudy nad tými, čo sa spreneverili vernosti národu, súdilo sa z pozície revolučnej moci. Zbor mal vlastné sklady zbraní a potravín. Zástavy používal slovenské²¹ a rakúske. Na myjavskom zhromaždení 19. septembra vykonala SNR prvé revolučné opatrenia. Slávnostným príhovorom Hurbana a Štúra verejne vyhlásila povstanie, svoje ustanovenie, vypovedala poslušnosť uhorskej vláde i jej podriadeným úradom a L. Štúr tu vyhlásil samostatnosť slovenského národa: „*My v tomto slávnostnom okamžení sa za nezávislých od Maďarov vyhlasujeme; všetku poslušnosť maďarskému národu, jeho vláde a ministerstvu vypovedáme; a kto by koľvek v okrese moci našej ešte i ďalej v dákom spojení s maďarským národom, s jeho vládou a ministerstvom trol, toho za nepriateľa a zradcu nášho považujeme, ktorého podľa toho ani zaslúžená pokuta neminie!*“²² Následne SNR vyzvala ľud do boja za národné práva a doriešenie roľníckej otázky, prevzala teda politickú moc na povstaleckom území.

V septembri 1848 sa zúčastnil dobrovoľníckej výpravy aj Bohuš Nosák a 26. septembra spolu s Hodžom tajne opustil dobrovoľníkov. Na rozdiel od M. M. Hodžu, ktorý odišiel do Viedne v snahe získať diplomatickou cestou pomoc u panovníka pre splnenie slovenských národných požiadaviek maďarskými vládnucimi silami, Bohuš Nosák, ktorý v tom čase prezentoval potrebu podpory maďarskému národnému hnutiu voči Viedni, videl možnosti a spôsoby riešenia slovenskej otázky u maďarskej politickej reprezentácie, s uplatnením národnostného slovensko-maďarského vyrovnania.²³

Viedenská vláda nemala záujem na plnom uskutočnení slovenskej vojenskej akcie. Využívala a trpela ju len z taktických dôvodov, ako nátlakovú akciu voči uhorskej vláde s cieľom donútiť ju k ústupkom. Dokladom toho bolo odzbrojenie a slávnostné rozpustenie slovenského dobrovoľníckeho zboru 21. novembra 1849 v Bratislave za prítomnosti panovníka a to na požiadanie uhorskej vlády. Snaha a ústretovosť viedenskej vlády sa nestretla s očakávanou reakciou a tak dňa 3. októbra 1848 panovník Ferdinand V. manifestom rozpustil uhorský snem, označiac ho

-
- 20 DOHNÁNY, Mikuláš – ŠTEFANOVIČ, Samuel D. *Slovenské povstanie 1848 – 1849*. Bratislava : Tatran, 1988, s. 96. Spisovateľ, redaktor a historik Mikuláš Dohnány sa narodil 28. 11. 1824 a zomrel 23. 5. 1852. Bol stúpencom slovenského národného hnutia a účastníkom revolučných udalostí 1848 – 1849. V roku 1849 bol poručikom slovenského dobrovoľníckeho zboru. Z jeho priamej účasti na revolučných udalostiach mu vyšla kniha pod názvom *História povstania slovenského roku 1848*. Bola to prvá významná historická práca, ktorá vyšla po revolúcii. M. Dohnány ju vydal krátko pred smrťou v Skalici v roku 1850. Išlo o prvé ucelené spracovanie a hodnotenie slovenského septembrového povstania. K tejto téme uverejnil Dohnány aj všetky základné dokumenty. Práca zohrala vo svojej dobe významnú národnopolitickú úlohu. Vyšlo 800 výtlačkov, ktoré boli v krátkej dobe rozobraté. V práci, ktorá pozostáva zo 44 kapitol sa pokúsil vystihnúť zmysel a ciele slovenského národného hnutia. Zaraďujeme ju dnes skôr medzi literatúru faktu.
- 21 Za slovenskú zástavu sa považovala červeno-biela, trikolóra červeno-modro-biela ju nahradila až v septembrovom povstaní.
- 22 DOHNÁNY, Mikuláš – ŠTEFANOVIČ, Samuel D. *Slovenské povstanie 1848 – 1849*. Bratislava : Tatran, 1988, s. 103.
- 23 HUČKO, Ján. Prvá slovenská národná rada. In *Slovenské národné rady*. Zost. Miroslav Pečník a kol. Bratislava : Národné literárne centrum – Dom slovenskej literatúry, 1998, s. 15.

za nezákonný. Následne vyhlásil výnimočný stav v Uhorsku so stanným právom. Za hlavného veliteľa cisárskych vojsk a kráľovského komisára menoval Jozefa Jelačiča a 6. októbra poveril plnou mocou pre správu Uhorska maršala Alfreda Windischgrätza. Začiatkom októbra, v čase chorvátsko-maďarských vojenských operácií, došlo v monarchii k vyostreniu spoločensko-politickej krízy, ktorá vyústila do povstania vo Viedni. S porážkou maďarskej armády 30. októbra pri Schwechate pod Windischgrätzovým velením bolo 31. októbra potlačené aj viedenské povstanie. Kompromisné vyrovnanie sa Viedne s uhorskou politickou mocou so samostatným štátovým postavením Uhorska nebolo už pre viedenské vládne kruhy možné. Dňa 2. decembra Ferdinanda V. vystriedal na panovníckom tróne František Jozef I.,²⁴ ktorého maďarské vládnuce sily neuznali za uhorského kráľa.

Pokojné obdobie vývinu maďarskej národnej revolúcie s protiviedenskou orientáciou bolo ukončené a začala jej ozbrojená forma. Najvyššiu výkonnú moc v Uhorsku prevzal (do apríla 1849) Výbor na obranu vlasti za predsedníctva Ľudovíta Košuta. Ten slovenské vojenské akcie odsúdil a národných dejateľov Štúra, Hurbana a Hodžu označil za „zbojníkov“. Boli zbavení uhorského občianstva. Uhorská vláda nepokladala ozbrojené akcie Slovákov za nebezpečné a o rokovaniach so Slovákmi neuvažovala. Slovenské národné požiadavky proklamované SNR v čase septembrovej výpravy neprekročili rámec Žiadostí slovenského národa z mája 1848. Slováci naďalej zostávali na uhorskej platforme riešenia slovenskej otázky. Nevylučovali možnosť dohody s maďarskou politickou reprezentáciou a to i napriek tomu, že maďarská strana nepripúšťala realizáciu ústupkov Slovákom.²⁵

Druhá ozbrojená výprava – zimná

Keďže vedúce zložky maďarského národného boja ani v tejto kritickej situácii nepodporili emancipačné úsilie nemaďarských národov a národností v Uhorsku, definitívne uzavreli cestu k vzájomnej dohode. Panovník František Jozef I. slúbil riešiť otázku národnej rovnoprávnosti a tak sa slovenskí predstavitelia národného hnutia, pri všetkej nedôvere k viedenskej politike, rozhodli podniknúť novú ozbrojenú výpravu na Slovensko. Začali ju pripravovať od novembra 1848. Vo Viedni rokovali s Jozefom Jelačičom i s rakúskym vojenským velením o účasti Slovákov na vládných vojenských akciách proti maďarskej revolúcii. Za pomoci Jelačiča a Čechov Františka Ladislava Riegera a Františka Augustína Braunera sa podarilo predstaviteľom SNR získať súhlas viedenskej vlády s prípravou a organizovaním druhej dobrovoľníckej výpravy.

Zimná ozbrojená výprava, ktorá prebiehala od 4. decembra 1848 do konca apríla 1849, sa členila na dva prúdy. Prvý prúd za účasti Štúra a Hurbana pod vedením Bedřicha Bloudka vyšiel z Těšína k Žiline a podliehal vedeniu podplukovníka Karola Frischeisena, neskôr vedeniu generála Kristiána Götza. Ovládol severné

24 František Jozef I. sa narodil 18. 8. 1830. V čase nástupu na trón mal 18 rokov, vládol v habsburskej monarchii 68 rokov, stal sa symbolom starej habsburskej tradície a zárukou spravodlivosti. Zomrel v priebehu prvej svetovej vojny v novembri 1917.

25 FRANKOVÁ, Libuša – JURČIŠINOVÁ, Nadežda. *Slovenské národné hnutie 1780 – 1918. (Kapitoly zo spoločensko-politického a národného života)*. Prešov : FF PU v Prešove, 2008, s. 68.

a postupne i časť stredného a východného Slovenska. Táto časť slovenskej výpravy pôsobila najmä na území severných častí stredného a východného Slovenska. Na obsadenom slovenskom území boli rakúskymi veliteľmi oficiálne zakladané spravujúce rady ako náhrada za prokošutovské úrady. V skutočnosti ich zriaďovali slovenskí politickí činitelia, nazývajúc ich národnými radami. Volené a vyhlasované boli akklamáciou, hromadne prejavovým súhlasom na verejných zhromaždeniach a úradovali po slovensky. Počas krátkej ale intenzívnej činnosti spravujúcich rád sa posilnilo národné vedomie ľudových vrstiev a slovenčinu začali verejne používať aj spoločenské vrstvy, ktoré ju dovtedy nepoužívali z politických aj sociálnych dôvodov. V marci 1849 boli národné rady Windischgrätzom zlikvidované a správu prevzali komisári z radov šľachtických starokonzervatívov s maďarským úradovaním. Druhá skupina slovenských dobrovoľníkov pôsobila na juhozápadnom Slovensku. V oblastiach kontrolovaných cisárskymi vojskami preberali moc vládni komisári, ktorí sa o národné záujmy Slovákov nezaujímali.

V zimnej ozbrojenej výprave Slovákov sa Slováci aktivizovali pri vypracovaní národnopolitického programu v zmenenej spoločensko-politickej a vojenskej situácii. Koncom januára 1849 si J. M. Hurban myslel, že dozrela už vhodná chvíľa na prípravu nového štátoprávneho programu Slovákov a na oboznámenie verejnosti s týmto programom. Z jeho iniciatívy sa uskutočnila 29. januára 1849 v Turčianskom sv. Martine schôdza zástupcov všetkých obcí a miest v turčianskej stolici. Jej výsledkom bolo nielen získanie ďalších dobrovoľníkov, ale aj sformulovanie nového štátoprávneho programu *Žiadosti z Turčianskeho Sv. Martina* s orientáciou na Viedeň. Turčianske žiadosti obsahovali požiadavky prebudovania konštitučnej monarchie na federatívny štát, politického oddelenia Slovenska od Uhorska s vlastnou provincionálnou správou a snemom, ktoré mali byť podriadené ústredným ríšskym orgánom.²⁶

Koncom februára 1849 dosiahol Windischgrätz vojenské víťazstvo nad maďarskými revolučnými silami. Ukázalo sa, že to nebolo definitívne víťazstvo, no mladý panovník František Jozef I. sa cítil už víťazom a tak rozpustil ríšsky snem v Kroměříži a vyhlásil oktrojovanú ústavu (s platnosťou od 4. marca 1849), ktorá zaviedla centralizmus, posilňovala právomoci panovníka, obmedzila liberálne slobody a značne oslabilu pozíciu snemu. V tejto situácii predstavitelia SNR prepracovali slovenské národné požiadavky a požiadavky z turčianskych žiadostí. Bol vypracovaný Pamätný spis – *Marcovj prosbopis*. Pripravovali ho členovia SNR so spolupracovníkmi a počas cesty z Prešova do Viedne ho konzultovali s národnými aktivistami vo viacerých regiónoch. Cestou do Olomouca sa delegácia dozvedela o vydaní oktrojovanej ústavy, a preto text prosbopisu upravili tak, aby ju rešpektoval. Dokument sa pridržiaval austroslavizmu. Rešpektujúc oktrojovanú ústavu upustil od utvorenia slovenského veľkokniežactva. Konkrétne sa nedotkol ani pomeru Slovenska k Uhorsku a monarchii. Žiadal uznanie slovenského národa na vyčlenenom slovenskom etnickom území a rovnoprávnosť so všetkými národmi v Rakúskej monarchii. Požadoval tiež zriadenie slovenských politických inštitúcií v podobe krajinského

26 FRANKOVÁ, Libuša. *Slováci v novom veku národov (1780 – 1848)*. Prešov : Universum, 2006, s. 103.

snemu, krajinského úradu (vlády) a vlastnej správy, ako aj odstránenie maďarčiny zo správy slovenských stolíc a obcí a jej nahradenie slovenským jazykom. Národný krajinský úrad (vláda) mal byť podriadený viedenskej vláde a mal zabezpečovať konštitučné a národné usporiadanie Slovenska. Dňa 20. marca 1849 odovzdala Marcový prosbopis panovníkovi Františkovi Jozefovi I. v Olomouci 28-členná slovenská delegácia vedená katolíckym kňazom Jozefom Kozáčkom, ktorý bol dobre známy svojím účinkovaním na cisárskom dvore. Slovenská delegácia dostala od panovníka len všeobecné ubezpečenie, že bude dbať, aby v monarchii nevládol žiaden národ nad druhým.²⁷

V tom čase cisár naďalej bojoval s maďarskými povstalcami a bol naklonený určitým ústupkom. V polovici marca 1849 vymenoval slovenských vládnych dôverníkov vo Viedni Jána Kollára, Františka Hánricha a Jána Hlaváča, ktorí boli poradcami ríšskej vlády pre riešenie postavenia národností v Uhorsku. Ich úlohou bolo vypracovať podklady pre riešenie kultúrnych a národných problémov a práv Slovákov.²⁸ Avšak na zásadné slovenské požiadavky panovník odpovedal iba neurčitými sľubmi. Menovanie dôverníkov a ich činnosť oslabili pozície členov SNR v slovenskom politickom živote. Medzi Slovákami sa rozvinuli slovenské petičné akcie, najmä po marci 1849, ktoré odrážali situáciu vo vzťahoch medzi Pešťou a Viedňou. Národní dejatelia verili v ústretovosť a podporu Viedne v čase, keď po čiastkových maďarských vojenských úspechoch, na návrh Ľudovíta Košuta rozhodol uhorský snem 14. apríla 1849 v Debrecíne o detronizácii Habsburgovcov a vyhlásil nezávislosť Uhorska s historickými hranicami (vytvorenie samostatného Uhorska). Ľ. Košuta vymenoval snem za guvernéra krajiny a ten pri tejto príležitosti deklaroval jednonárodné maďarské Uhorsko bez najmenších národných práv pre ostatné národy, teda bez rešpektovania požiadaviek nemaďarských národností.²⁹

Východné Slovensko pred príchodom slovenských dobrovoľníckych výprav

Po prijatí tzv. marcových zákonov v roku 1848 prebiehal vývoj na východnom Slovensku v znamení ich uvádzania do života a upevňovania maďarskej politickej nadvlády. Kým meštianstvo nové zmeny vívalo, stoličná šľachta bola menej nadšená, nerozhodná, dokonca v Šariši prejavovala konzervatívne a procisárske stanovisko. Väčšina šľachty v Šariši niesla v tom čase z národnostného hľadiska ešte pred revolúciou 1848 – 1849 známky slovenského pôvodu a maďarčinu ani dobre neovládala, rozprávala šarišským nárečím. Prikláňala sa k Viedni a cisárovi najmä z dôvodu, že očakávala v prípade víťazstva Viedne obnovenie starých poriadkov a vrátenie svojich pozemkov, ktoré v dôsledku zrušenia poddanstva tzv. marcovými zákonmi stratila. Ako mocenský nástroj novej moci v mestách sa zriaďovali národ-

27 Slovenská delegácia u panovníka – Marcový prosbopis. In *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov. Zv. X. Od revolúcie 1848 – 1849 k dualistickému Rakúsko-Uhorsku*. Bratislava : Literárne informačné centru, 2009, s. 73 – 74. Podobné požiadavky predostrelí cisárovi už skôr delegácie Srbov, Rusínov, Rumunov a Sasov.

28 Vládnych dôverníkov vymenovala viedenská vláda aj pre Maďarov a Nemcov a len Srbi a Rumuni si zvolili svojich dôverníkov.

29 KOVÁČ, Dušan. *Dejiny Slovenska*. Praha : Lidové noviny, 1998, s. 120 – 121.

né gardy, ktorým uhorská vláda zverila aj určité vojenské poslanie. Vo všetkých jednotkách tvorili značný počet Slováci. Medzi členmi gárd boli aj také slovenské osobnosti, ako Ján Andraščík – v Bardejove a Jonáš Záborský – v Košiciach. Ten koncom apríla a začiatkom mája 1848 chystal podpisovú akciu pre svoju petíciu. Bola určená snemu a ministrovi kultu a verejnej výučby. V nej v siedmich bodoch nastolil tieto požiadavky: maďarčina nemala byť vyučovacou rečou v základných školách, v kňazských seminároch a učiteľských preparandiách sa malo vyučovať po slovensky, reálne školy mal vydržiavať štát, na vyšších školách mala mať slovenčina aspoň také miesto ako latinčina na gymnáziách a lýceách, na akadémiách a vyšších učilištiach mali byť ustanovení slovenskí profesori, v slovenských stolicích sa mali viesť porady po slovensky a slovenským dedinám sa mali posilať obežníky i v slovenskej reči.³⁰ J. Záborského petícia bola publikovaná 2. mája 1848 v Slovenských národných novinách, teda viac než týždeň pred vyhlásením mikulášskych Žiadostí slovenského národa. Uvedený koncept petície, ako aj mikulášske Žiadosti slovenského národa, výzva Bratia, Slováci! a mnohé iné písomnosti boli Záborskému pri domovej prehliadke skonfiškované a poslúžili úradom na jeho súdne stíhanie a napokon väznenie.³¹

Celková národno-politická aktivita na východnom Slovensku bola však koncom 40. rokov 19. storočia nepatrná na čo poukazuje aj článok štúrovca Jozefa Janča *Slovo bratskej lásky k Šarišanom* v Slovenských národných novinách.³² V ňom ich vyzýval, aby sa prebudili z malodušnosti a stali sa živým článkom slovenského národného hnutia. Boli to opodstatnené výzvy, keďže národné uvedomenie ľudu na vidieku i v mestách na Šariši bolo v tom čase ešte nerozvinuté a ani mešťanstvo, hoci rozprávalo po slovensky (šarišsky), nebolo dostatočne národne uvedomelé. Situácia na Šariši nútila slovenských vzdelancov žiť izolovane, bez aktívnejších prejavov, ľudovo-výchovnej činnosti a pod.

V tomto období, keď bolo národné hnutie vo fáze revolučného pohybu a vyhlásenia Žiadostí slovenského národa z mája 1848, bola spoločenská, politická a národná atmosféra na východnom Slovensku v jednotlivých stolicích odlišná. V Šarišskej stolici mali naďalej prevahu konzervatívne sily a nálady. Šľachta a úradné kruhy boli procisárske a protikošutovské, čo sa zreteľne prejavovalo v postojoch a výrokoch miestnych činiteľov. Hlavný slúžny Štefan Kapy a archidiakon Andrej Krasňanský by boli najradšej privítali Rusov a Jozefa Jelačiča. Podobné stanovisko vyjadrovali i zemanía, predstavitelia známych rodov Júliusa Dessewffyho, Maximiliána Roškovániho a Kornela Berthótyho, ako aj vyššie spomínaný dôverník viedenskej vlády, prešovský advokát Ján Hlaváč. Takéto nálady šarišskej šľachty sa prejavili

30 Žiadosti Slovenského národa. In *Slovenskje národňje novini*, 19. 5. 1848, č. 286, s. 1125 – 1126.

31 SEDLÁK, Imrich. *V čierťažiach búrok*. Martin : Matica slovenská, 2001, s. 19 – 20.

32 JANČO, Jozef. *Slovo bratskej lásky k Šarišanom*. In *Slovenskje národňje novini*, 2. 5. 1848, č. 282, s. 1141 – 1142. Bližšie: JURČIŠINOVÁ, Nadežda. Šariš na stránkach Štúrových slovenských národných novín pred 170 rokmi. In *Internetový časopis IH PU Dejiny*, roč. 13, 2018, č. 1, s. 98 – 99.

SLOVENSKE RODŇJE NOVINY.

Utorok, dňa 2. Mája.

1848.

vichádzajú dvarazi do tídn'askaz'di utorok a pjatok na hárkú. Orol Tatránski sa pridáva k novinám kaz'dích d'esat' dn'i, jeden celí hárok. ... obidva n'erozluc'uje c'asopisi bez z'ávkni 4 zl. 32 gr. strj., so z'ávkou 4 zl. 48 gr., s donás'an'ím domov bez z'ávkni 5 zl. strjebra. ... novín je rovnič 6 zl. strjebra; v d'ed'ic'ních Rakúskich zemach prijima predplat'en'ja len sama c. kr. vrchn'ja dvorská novín expedic'ia ... obic'ajni tam kolec'kovi plat sloz'it' musí. — Za ohlasi plat'ja sa od kaz'djeho rjadku 3 grajcare strjebra.

je zprávi. — Úvodní článok: Žjadosli Sloven-
omáci: Prešporok. (Zburi proti židom.) (Do-
j. Žjadosli slovenskeho národa v stolici Nitrán-
Rakúska. Vjeden. Halič. — Denňik Zahra-
: Z Brezovej. — Beh na Vjedenскеj burze.

Kumánovi Bulharov, velkuo kňeža Sedmihradskuo atď.“ Na druhej strane
okolo znaku uhorského stoja znaki pripojených krajín a dakedi k nej ná-
ležajacích, ako i znaki Sedmihradскеj.

Žjadosli Slovenskeho národa.

Teraz, keď sa vlasti naša znovurodí a pretvoruje; keď sa všetko na-
chodí v prechode k injemu životu: keď je nová sústava cirkevná a školská
pod nákovou; keď každí oddiel obyvateľstva svoje túžbi a žjadosli vislovuje:
teraz musíme i mi Slováci naše potrebi odokrit, naše žjadosli vislovit', naše
práva tam kde treba zastúpiť, lebo keď sa raz nový život ustáli, potom už
bude pozde. Mi teraz žijúci sme za pritomní moment v historii vlasti našej
potomstvu nášmu zodpovední. Čo mi teraz, v tejto dobe pretvarov, ak sa
za naše národné práva zaujmeme, vikonat' muožeme, to nje lahko budú
muoči vikonat' potomci naši. To teda celkom z mojej duše bolo vihatuo, čo
sa v čísle 274 Novín našich oznamuje, že sa hotuje „rekurs ku Ministrovi
osveti a nastávajúcemu s'hemu strani našich záležitostí.“ Abi sme sa ale
sami napred na tom ushiesli, čo máme v osvedčení tom žjadat', akje práva
národu nášmu osobovat': ja tuhá podávam tje púnkta, ktorje ja do zmje-
nenneho rekursu prijat' za dobro uznávam.

1. Žjadajme predhe, abi nám do pospolitých škool našich
Maďarčina p'chaná nebola. Mi diplomatickú hodnosť reči maďarskej
odpjerat' neideme; to však dopustiť nemužeme, abi ona bola viliučne re-
čou viučovánja i vo školách pospolitých, pre robotní lud určených. Mi sa
tomu zákonu nšperjame, abi každí, kdo verejní úrad zastávat' chce, po
maďarski vedel, nasledovne sa ani tomu protivit' nemužeme, abi vo višších
školách bola učená; na to ale na žjaden sposob pristat' nemužeme, abi
sa známosť reči maďarskej i od robotného ludu, ktorí neuraduje ale pra-
cuje, žjadala, nasledovne na tom stojme, abi pospolitje školi naše celkom
slovenskími boli. Toto žjadame nje zo sebevolních dájakých zdúr, ale z ne-
vihnutnej potrebi. Lebo keď sa ten zábojni attentát nad národom doktorim
vivedje, že sa mu zabráni prirodzení nástroj jeho ku svojmu osvjeteníu po-
trebuvat', to je visloveňja ostatného súdu nad ním a dovrseňja jeho žhivo-
čénja. Tím je národ odsúdení ku smrti, a pokjal živori ku slepote, suro-
vosti, otroctvu a chudobe. Žjadajme teda, abi pospolitje školi naše nám
boli celkom nepoškvorenje nehanje; abi pre slovenskí lud všade boli zjra-
denje slovenske školi: ali sa v tých lud náš učil veci a nje jemu nepo-
trebnje reči. Ináč ak sa ludu nášmu vezmú školi, muožu sa mu vzjat' bez-
pečne i chrámi. Lebo ako že lud náš bude rozumjet kázne, keď sa už vo
svojej reči ani katechismus, ba ani len čítat' neučí? Ak sa toto nepremení,
ale ďalej tak pojdje, teda lud náš slovenskí príde o šedho do takého
stavu, v akom sa teraz Ugrani nachodja, čo je šedšija žjelen ludu ale i
predstavených a vodcov jeho.

isterske zprávi.

iva vnútorních záležitostí.

I. rozkaz.

ministerstva vnútorních záležitostí menuvajú
vních kapitánov potrebnú, na jeho náradu
Bobuš; pre Oravu: Pavel Madočány; Tekov:
d. Vay; Bekeš: br. Bela Wenkheim; Bihar:
stol. Dyn. Pázmándy starší; Krasnu: Jozef
r. Mik. Wesselényi; Novohrad: gr. Gedeon
f. Pálffy; Sáriš: Ludv. Ujházy; Somod: gr.
d. Károly; Torontal: Ludv. Karácsonyi; Tu-
ránd: bar. Ján Bánffy; Zvolenskú: Anton
ov, v okolí Jazygov a Kumánov Móric Szent-
gr. Al. Teleki za hlavních kapitánov odo mňa

ja tohoto rozkazu ministri vnútorních zále-
budapešti, 20. apr. 1848.

palatin a kr. námestník.

ster vnútorních záležitostí: Bart. Szemeré.

II. (vo víťahu).

úrov bar. Mik. Wesselényho ako prvjeho a
predsedníka, Pavla Asztalosa, Ignáca Somo-
edníkov a ostatného zaraz i ako zapisovateľa
olic Krasni, Stredného Stolnoku, Zárandu a
a Zilach do porjadku uvedli.

III.

krajinskí vjbor čioním bit prestau, patrí udržo-
rjadku do okresu ministra vnútorních záleži-
stí je od neho všetkím pravomocnostam krajini,
pät dás alebo v kremobičajných prí-
vi ministerstvu vnútorních záleži-
danuo vojsko ševritú, abi oni hľadali podporu
v osvjetení ludu.

IV.

Začiatok Petície spísanej Jonášom Záborským.
Zdroj Slovenske národné noviny, 1848, č. 282.

i počas príchodu L. Štúra a J. M. Hurbana do Prešova. Politická diferenciácia tu viedla k rozlišovaniu prívržencov cisára (pečovičovcov) a Košuta (barikadérov).³³

V Bardejove v revolučných rokoch 1848 – 1849 podporila tunajšia mestská rada maďarskú revolúciu a 27. marca 1848 poslala pozdravný list ministerskému predsedovi Ludovítovi Batthyánymu pri príležitosti vyhlásenia nezávislej uhorskej vlády a jeho vymenovania za jej predsedu, pričom bola Šarišská stolica považovaná maďarskými politikmi za „hniezdo reakčných síl“ a získala si v tej dobe povest, ako stolica, v ktorej majú prevahu konzervatívne statkársko-šľachtické kruhy podporujúce Viedeň.³⁴ Ludové masy sa výraznejšie neprejavili v prospech uhorskej vlády. Tak pomer politických síl v Šarišskej stolici medzi liberálnou šľachtou, podporujúcou politiku uhorskej vlády a konzervatívnou šľachtou vyznieval v prospech konzervatívnych síl.

S uspokojením prijali tzv. marcové zákony aj mešťania v Prešove a mestská rada pozitívne prijala aj vymenovanie uhorskej vlády na čele s Ludovítom Batthyánym. Následne predstavitelia verejnej správy mesta Prešov dostávali od jednotlivých ministrov uhorskej vlády výnosy, v ktorých ich oboznamovali s novými „poriadkami“.³⁵ Koncom mája 1848 sa stal mešťanom mesta Prešov Karol Podhorányi. Ten začiatkom septembra písomne informoval výbor Šarišskej stolice a mestá Bardejov a Sabinov s nariadením ministerského predsedu L. Batthányho, v duchu ktorého mali vybudovať 15-členný dobrovoľnícky vojenský oddiel, ktorý sa mal pri Solnoku pripojiť k armáde Arthura Górgeyho. Okrem toho mal Prešov podľa nariadenia uhorskej vlády naverbovať a vyzbrojiť 127 dobrovoľníckych honvédov, na čo si mesto muselo vziať pôžičku 1 000 zl. Napokon sa magistrátu mesta podarilo naverbovať 84 osôb. Medzitým sa v meste rozchýrilo, že sa najmä na vidieku Šariša pripravuje protinárodný odpor, ktorý súvisel s prvou slovenskou dobrovoľníckou výpravou.³⁶

Jedným z ohnísk revolučného hnutia 1848 – 1849 v Šariši sa stala sabinovská evanjelická fara, kde bol farárom Bohumil Teofil Tertulián Nosák.³⁷ Už v júli 1848 mu bývalý rektor prešovského evanjelického kolégia Anton Muňaj (syn jeho predchodcu na miesta sabinovského farára) doručil niekoľko exemplárov Žiadostí slovenského národa z 10. mája 1848, z ktorých časť rozdal svojim známym. V jeseni 1848 sa do Sabinova dostal aj spis M. M. Hodžu *Dobruo slovo Slovákom súcim na slovo*

33 SEDLÁK, Imrich. *Východné Slovensko v letokruhoch národa*. Martin : Matica slovenská, 2012, s. 21 – 22.

34 Bližšie pozri: *Dejiny Bardejova*. Zost. KOKULA, Andrej – LUKÁČ, Andrej – TAJTÁK, Ladislav. Bardejov : Východoslovenské vydavateľstvo, n. p., Košice pre Šarišské múzeum v Bardejove, 1975, s. 218 – 219.

35 KLEIN-TESNOSKALSKÝ, Belo. Revolučná doba 1848. In *Pamätná kniha mesta Prešova. Diel II. (1701 – 1919)*. S úvodnými štúdiami Patrika Derfiňáka a Marcely Domenovej a poznámkami Patrika Derfiňáka. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2012, s. 202 – 203.

36 KLEIN-TESNOSKALSKÝ, Belo. Revolučná doba 1848. In *Pamätná kniha mesta Prešova. Diel II. (1701 – 1919)*. S úvodnými štúdiami Patrika Derfiňáka a Marcely Domenovej a poznámkami Patrika Derfiňáka. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2012, s. 204 – 216.

37 Bohumil Teofil Tertulián Nosák sa narodil 14. 10. 1819, zomrel 2. 9. 1897. Od roku 1847 až do roku 1877, teda 30 rokov, bol evanjelickým farárom v Sabinove. Jeho činnosť v národnom hnutí úzko súvisela s pôsobením brata Bohuša. Bližšie: *Slovenský biografický slovník*. Zv. IV. Martin : Matica slovenská, 1990, s. 295.

V lete 1848 vpadli do Uhorska rakúske armády (spolu s chorváckymi oddielmi) vedené generálom Windischgrázom a bánom Jelačićom. Na odpor sa im mohli postaviť iba nevycvičené oddiely národnej gardy a menšie jednotky pravidelnej armády. Popri pravidelnom vojsku boli na celom území organizované jednotky domobrany (honvéd) a postupne nahradili nie veľmi spoľahlivú gardu.³⁹

Východné Slovensko počas druhej – zimnej výpravy

Koncom roka 1848 sa zostrilo nepriateľstvo medzi Pešťou a Viedňou. Vojnové udalosti sa preniesli na východné Slovensko, ktoré striedavo vojenskými úspechmi ovládli maďarské a cisárske vojská. Dňa 6. decembra 1848 prenikol generál F. Schlick s vojskom o sile 8 000 mužov z Haliče do Šarišskej stolice a postupne ju ovládol a to bez vážnejšieho odporu. Už 7. decembra vtiahli cisárske vojská do Bardejova a o dva dni 9. decembra prišli do Prešova. Generál Schlick žiadal od Šarišskej stolice a mesta Prešov pre vojsko 36 000 kusov chleba, ovos a seno, voči čomu sa mesto Prešov ohradilo, pretože nebolo v jeho silách zabezpečiť to. Do politického života Prešova a Šarišskej stolice zasiahla i Schlickom vydaná proklamácia, v intenciách ktorej sa rušila sloboda tlače, zakázané boli rôzne politické schôdzky a zrušené maďarskou vládou vyhlásené štatárium. Zároveň nariadil do 48 hodín odovzdať všetky zbrane. O procisárskej orientácii mesta svedčí aj list mestského magistrátu v Prešove zo dňa 12. decembra 1848, v ktorom ubezpečili panovníka o svojej vernosti, iróniou však bolo, že v tom čase už Ferdinand V. nebol panovníkom habsburskej ríše, pretože ho na tomto poste 2. decembra vystriedal František Jozef I. a tak o tri dni – 16. decembra, keď sa o tejto zmene na tróne mestská rada v Prešove dozvedela, opätovne vyslovila vernosť aj novému panovníkovi.

Maďarské povstalecké vojská sa ešte pred príchodom cisárskych vojsk stiahli z územia Šarišskej stolice na tzv. Košickú horu, ale už 11. decembra 1848 ich cisárske vojská pod vedením generála Schlicka pri Budimíre porazili a vtiahli do Košíc.⁴⁰ Mesto Prešov na čele s mešťanostom Podhorányim ostalo naďalej v kontakte (písomnom) s generálom Schlickom, ktorý bol v neďalekých Košiciach.⁴¹ V jednom z listov koncom decembra ho oboznamovali s postojom Spišskej a Zemplínskej stolice, ktoré odmietli poslať do Šariša potraviny a obilie potrebné pre vydržiavanie cisárskeho vojska.⁴² Obe tieto stolice boli nepriateľsky naladené voči Šarišskej stolici a tak chýry, ktoré do Prešova začali prenikať začiatkom roka 1849, že sa pripravuje prepadnutie mesta maďarskými národnými gardami, ktoré sa zhromažďovali v oboch susedných stolicach, zobralo vedenie mesta veľmi vážne a zvýšilo ostražitosť a ochranu hraníc so Spišskou a Zemplínskou stolicou. V záujme ochrany Šariš-

39 KÓNYA, Peter a kol. *Dejiny Sabinova*. Sabinov : Mestský úrad Sabinov, 2000, s. 217.

40 SEDLÁK, Imrich. *V čierťaziach búrok*. Martin : Matica slovenská, 2001, s. 26.

41 Pričinením generála Schlicka bol z väzenia v Košiciach prepustený Jonáš Záborský.

42 KLEIN-TEŠNOSKALSKÝ, Belo. *Revolučná doba 1848*. In *Pamätná kniha mesta Prešova. Diel II. (1701 – 1919)*. S úvodnými štúdiami Patrika Derfiňáka a Marcely Domenovej a poznámkami Patrika Derfiňáka. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2012, s. 225 – 227.

skej stolice pred napadnutím nariadil gen. Schlick ozbrojenie „dobre zmýšľajúceho meštianstva“.⁴³

Situácia sa opäť zmenila, keď 5. februára 1849 maďarská armáda zvíťazila nad slovenskými dobrovoľníkmi a cisárskym vojskom na Branisku a otvorila si tak cestu na Prešov a Košice.⁴⁴

V rámci druhej, tzv. zimnej výpravy slovenských dobrovoľníkov dostal Moravan Bedřich Bloudek za úlohu obsadiť východné Slovensko.⁴⁵ Dňa 11. februára 1849 vyrazili cisárske a dobrovoľnícke vojská pod jeho vedením z Hybe a odkiaľ pokračovali cez Važec a Štrbu, kde B. Bloudek a F. Zach prenocovali. Nasledujúci deň 12. februára pokračovali v ceste do Popradu. Keď prechádzali cez Branisko, mali možnosť vidieť časť dôsledkov bitky, ktorá sa tu odohrala pred ôsmimi dňami 5. februára 1849, kde honvédi pod vedením anglického dôstojníka Guyona zvíťazili. Na Branisku stretli viacerých tunajších sedliakov vyzbrojených motykami a inými podobnými nástrojmi, ktorí vyhľadávali mŕtvolu padlých vojakov. Počet padlých Maďarov sa Bloudekovi nepodarilo zistiť, dozvedel sa, že ich bolo okolo 28 (ich počtom si nebol istý), pričom 150 Maďarov bolo ranených a odvezených do levočskej nemocnice a 140 už ich bolo ošetrovaných v Podhradí. Padlo tiež osem cisárskych vojakov. Z Braniska išli do Širokého odkiaľ pokračovali dobrovoľnícky zbor pod velením Bloudeka smerom na Fričovce (pri Prešove). Práve z Fričoviec zaslal generál Götz hlavnému armádnemu veliteľstvu správu zo dňa 13. februára 1849 o postupe vojsk smerom na Prešov a Košice, popísal v nej úlohu a silu domobraneckého zboru.⁴⁶ Vo večerných hodinách (13. februára 1849) okolo 19. hodiny dorazili cisárske a dobrovoľnícke vojská do Levoče, kde politickú atmosféru vytváralo prokošutovské maďarské a nemecké meštianstvo.⁴⁷ Druhá časť dobrovoľníckeho vojska išla smerom na dedinu Víťaz a pripojila sa k cisárskym a dobrovoľníckym oddielom pod vedením kapitánov Mówaldena, Nováka a Hanouska. Dňa 14. februára 1849 pokračovali smerom na Rožňavu. „*Výprava slovenská vrátila se do Levoče a dedín okolečných.*“⁴⁸

Počas postupu slovenských dobrovoľníkov ku Košiciam a Prešovu dospelo slovenské politické vedenie k významnému rozhodnutiu – vytvoriť deputáciu, ktorá pôjde do Olomouca a predloží cisárovi slovenské požiadavky. Odchod delegácie sa však odložil na neskoršie, po príchode do Košíc, čo Hurban odôvodňoval takto: „*Ešte nám zbýval jeden kút drahého najväčšmi zbedovaného Slovenska, rozšírenie povstania nášho v Šariši a v Zemplíne.*“⁴⁹

43 KLEIN-TEŠNOSKALSKÝ, Belo. *Revolučná doba 1848*. In *Pamätná kniha mesta Prešova. Diel II. (1701 – 1919)*. S úvodnými štúdiami Patrika Derfiňáka a Marcely Domenovej a poznámkami Patrika Derfiňáka. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2012, s. 228 – 230.

44 *Dejiny Slovenska. Dátumy, udalosti, osobnosti*. Bratislava : Slovart, spol. s r.o., 2007, s. 268.

45 *Dejiny Slovenska. Dátumy, udalosti, osobnosti*. Bratislava : Slovart, spol. s r.o., 2007, s. 268.

46 Bližšie: RAPANT, Daniel. *Slovenské povstanie roku 1848-49. Dejiny a dokumenty. Diel tretí. Zimná výprava*. Bratislava : SAV, 1954, s. 664 – 665.

47 RAPANT, Daniel. *Slovenské povstanie roku 1848-49. Dejiny a dokumenty. Diel tretí. Zimná výprava*. Bratislava : SAV, 1954, s. 20 – 22.

48 RAPANT, Daniel. *Slovenské povstanie roku 1848-49. Dejiny a dokumenty. Diel tretí. Zimná výprava*. Bratislava : SAV, 1958, s. 674 – 675.

49 ŠEDLÁK, Imrich. *V čierťažiacich búrok*. Martin : Matica slovenská, 2001, s. 26 – 27.

Koncom februára 1849 prišiel slovenský dobrovoľnícky zbor v sprievode Štúra a Hurbana do Košíc (zo Spiša cez Košickú Belú). Na košickej fare sa Štúr stretol s Jonášom Záborským a diskutovali o najaktuálnejších národno-politických a literárnych otázkach, nie vo všetkom sa však zhodli. V Košiciach L. Štúr prehovoril na „ľudovom zhromaždení“ v mestskom kasíne, na ktorom sa z úradného príkazu zúčastnili richtári a boženíci z okolitých obcí. Štúr vo vystúpení, usilujúc sa získať si sedliakov, hovoril o opatreniach vlády v ich prospech, v protiklade k zemanom, šľachte a vyšším spoločenským vrstvám, ktorí Štúrov príhovor prijali nesúhlasne. Štúrovo vystúpenie nemalo väčší ohlas a podľa Záborského, ktorý bol prítomný na zhromaždení, bolo nepresvedčivé. Pobyť slovenského zboru a predstaviteľov slovenskej deputácie Štúra a Hurbana v Košiciach bol teda celkove neúspešný.⁵⁰

Štúr a Hurban na čele slovenských dobrovoľníkov sa ešte pred odchodom do Olomouca zastavili aj v Prešove, kde sa ich príchod, na rozdiel od košických skúseností, stretol s oveľa väčším ohlasom a aj s nadšením a to tak zo strany ľudových vrstiev, ako aj šľachty a meštianstva. J. M. Hurban si na príchod do Prešova a pobyt v ňom spomínal takto: „Z Košíc sme so Štúrom išli do Šariša, pred Lemešanmi stretli sme sa s Bloudekom, bol práve na pochode do Košíc so 4 kompániami. Šumným Šarišom k šumnému Prešovu cváľali sme k večeru zástupami ľudu i inteligencie vítaní sosadli sme v druhostupňovom meste horného Slovenska. Ľud nás nedočkavo očakával. Šariš bol košutistami za pečovičovský (cisársko- vládný) vykričaný, čo v tých časoch skoro toľko značilo ako panslávsky, lebo tu bolo veľa konzervatívnej slovenskej šľachty a šľachta chytla sa slovenskej veci. Nikde toľko šľachty neznalo sa verejne k nám ako v Prešove. Ľud s dobrovoľníkmi, mimo služby postavenými, vítal nás po uliciach, šľachta pozývala nás na byt a hostiny.“⁵¹ V Prešove 3. marca 1849 sa vo veľkej dvorane stoličného domu uskutočnila „národná schôdzka“. Miestnosť, ktorá pojala v sebe najmenej päťtisíc ľudí, bola plná. Schôdze sa zúčastnili mešťania, šľachta i pospolitý ľud.⁵² Vystúpili tu obaja poprední slovenskí národní činitelia J. M. Hurban a L. Štúr.

Prvý s prejavom vystúpil J. M. Hurban, ktorý sa zaoberal národnostnými pomermi v Uhorsku, právom príslušníkov národnosti na používanie vlastnej reči, národnostným útlakom, pomadařčovaním škôl a správy a obraňoval prirodzené práva národov a ľudu. Zdôraznil, že hoci bolo Slovákov skoro tri milióny, nemali primerané postavenie medzi ostatnými národmi Uhorska. Štúr hovoril o desiatkach, sociálnych otázkach, pretože práve v Šariši bol tento problém najcitlivejší. Počet želiarov tu dosahoval 20 000 a zákon o zrušení poddanstva im neposkytoval právo výkupu pôdy, na ktorej pracovali niekedy aj celé generácie. Zemepáni nútili želiarov robotovať ako za feudalizmu, proti čomu sa tí bránili odopieraním robotných povinností, vystupovaním proti úradníkom a pod. Jeho vystúpenie bolo adresované predovšetkým ľudovým vrstvám slovenskej spoločnosti.⁵³

50 SEDLÁK, Imrich. *V čierťažiach búrok*. Martin : Matica slovenská, 2001, s. 27.

51 KLEIN-TEŠNOSKALSKÝ, Belo. *Revolučná doba 1848*. In *Pamätná kniha mesta Prešova. Diel II. (1701 – 1919)*. S úvodnými štúdiami Patrika Derfiňáka a Marcely Domenovej a poznámkami Patrika Derfiňáka. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2012, s. 239.

52 SEDLÁK, Imrich. *V čierťažiach búrok*. Martin : Matica slovenská, 2001, s. 29.

53 SEDLÁK, Imrich. *V čierťažiach búrok*. Martin : Matica slovenská, 2001, s. 29.

Po odchode hlavných predstaviteľov SNR Štúra a Hurbana do Olomouca s Marcovým prosbopisom B. Bloudek zaujal v Prešove strategické postavenie a priestor jeho manévrovania siahal od Košíc, Zemplína až po Levoču. Z Prešova podnikal výpravy do Bardejova, na Zemplín i do Košíc a v menších bojových akciách sa stretol s maďarskými „pohyblivými“ jednotkami. Politická situácia v Šariši napriek Bloudekovej prítomnosti však nebola pre slovenský pohyb priaznivá. Šľachta prejavovala síce lojalitu cisárovi, ale čím ďalej tým viac sa prejavovala protislovensky a protiludovo. Okrem toho medzi slovenskými dobrovoľníkmi bola nespokojnosť, ktorá vyplynula zo skutočnosti, že väčšina z nich bola z dedinského roľníckeho prostredia a jar sa hlásila so svojimi naliehavými poľnohospodárskymi povinnosťami. Keď sa žiadosti o prepustenie množili, Bloudek časť zboru rozpustil.⁵⁴

Po ústupe cisárskych vojsk od Torysy a v dôsledku nerozhodnosti poľného podmaršala Antona Vogela na severe sa tu vojenská situácia podstatne zmenila. To posmeľovalo maďarské velenie, aby ovládlo východné Slovensko. Ľudovít Beniczky (Benický) dostal rozkaz, aby cez Spiš zaútočil s vojskom o sile 600 pešiakov, 60 jazdcov a s dvoma delami na Prešov, v dôsledku čoho Bloudek pred presilou ustúpil smerom na Bardejov a pripravoval sa preniknúť do Zemplína a tam vyvolať povstanie. S týmto zámerom vyslal 4. apríla 1849 do Zemplína oddiel so 450 chlapmi pod Bórikovým velením a tí sa už na nasledujúci deň za Hanušovcami stretli s maďarskými gardami a zatlačili ich smerom ku Vranovu. Bórik prenikol aj do Vranova a okolia, ale ďalej nešiel. Na príčine bola zmenená strategická situácia a nespokojnosť medzi dobrovoľníkmi – roľníkmi.⁵⁵

Vojsko na čele s L. Benickým začalo 7. apríla 1849 strieľať z diel na Prešov a napokon sa ho zmocnilo. Z veže odstránili cisársku vlajku a vztýčil svoju. Avšak už 8. apríla prichádzalo od Bardejova cisárske vojsko. Podmaršál Vogel, ktorý dlhý čas stal s 20 000 vojskom na hraniciach Uhorska (v Haliči) sa totiž rozhodol zaútočiť a už na druhý veľkonočný sviatok prišiel do Prešova spolu s „hurbanistami“ (slovenskými dobrovoľníkmi). V Prešove sa zdržal len niekoľko dní a počas nich poslal niektorých slovenských dobrovoľníkov domov. Napokon sa so svojím vojskom vrátil 28. apríla 1849 do Haliče. Príčinou prečo aj on, podobne ako Bloudek, pristúpil k rozpusteniu slovenskej dobrovoľníckej výpravy bolo to, že jej členom neposkytoval žiadne peniaze na stravu, ako aj skutočnosť, že to boli väčšinou vojensky nevytvorení roľníci, ktorých poľné práce volali domov.⁵⁶

Dňa 18. apríla 1849 napriek tomu, že pri Prešove slovenskí dobrovoľníci pod Bloudekovým vedením odvrátili útok maďarských gárd a dobrovoľníkov vládneho komisára L. Benického, museli ustúpiť až na Oravu.⁵⁷ Tým sa účinkovanie slovenského dobrovoľníckeho zboru na východnom Slovensku skončilo.

54 SEDLÁK, Imrich. *V čierťažiach búrok*. Martin : Matica slovenská, 2001, s. 29 – 32.

55 SEDLÁK, Imrich. *V čierťažiach búrok*. Martin : Matica slovenská, 2001, s. 32 – 33.

56 KLEIN-TEŠNOSKALSKÝ, Belo. *Revolučná doba 1848*. In *Pamätná kniha mesta Prešova. Diel II. (1701 – 1919)*. S úvodnými štúdiami Patrika Derfiňáka a Marcely Domenovej a poznámkami Patrika Derfiňáka. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2012, s. 242 – 243.

57 *Dejiny Slovenska. Dátumy, udalosti, osobnosti*. Bratislava : Slovart, spol. s r.o., 2007, s. 268 – 269.

Príchod slovenského dobrovoľníckeho zboru a slovenskej politickej reprezentácie na východné Slovensko prispel k národno-politickej, kultúrnej a spoločenskej aktivizácii východného Slovenska, aj keď ich úsilie tu nevyvolalo taký ohlas ako na západnom a strednom Slovensku.

Tretia ozbrojená výprava – letná

V priebehu operácií do začiatku mája maďarské vojská obsadili značnú časť územia Uhorska. Stúpcov Viedne a slovenského národného hnutia košutovská správa prenasledovala. Za uvedenej situácie začala 10. mája 1849 letná ozbrojená výprava sformovaním tretieho dobrovoľníckeho zboru v Skalici z podnetu Štefana Marka Daxnera a Jána Francisciho.

V tom čase sa viedenský dvor spolu s cisárom rozhodli požiadať o pomoc ruského cára pri potlačení maďarskej revolúcie. Už 21. mája 1849 cisár František Jozef I. a ruský cár Mikuláš podpísali vo Varšave dohodu o vojenskej pomoci Ruska pri potlačení maďarskej revolúcie. Veliteľom 200 000-člennej ruskej armády sa stal knieža Ivan F. Paskevič, kým cisárska armáda pozostávala z asi 170 000 mužov. Proti nim stála honvédska armáda, zložená popri Maďaroch aj z príslušníkov všetkých národov Uhorska a zo zahraničných legionárov. Hlavná časť ruského vojska postupovala z Haliče a Bukoviny. Paskevič od polovice júna do začiatku júla 1849 vytlačil košutovské sily z územia Slovenska. Na Oravu prenikol zbor generála Grabbeho. Generál Rüdiger prekročil hranice na Spiši 17. júna a 23. júna 1849 bol už v Prešove. Paskevič prenikol cez Duklu do Šariša, 24. júna 1849 obedoval v Košiciach a 3. júla obsadil Debrecín. Ďalší ruský oddiel obsadil 27. júna 1849 Žilinu. Hlavným cisárskym veliteľom v Uhorsku sa 30. mája 1849 stal generál Július Haynau. Ten koncom júna porazil maďarské honvédske vojsko pri Komárne a 2. augusta dobyl Segedín, kde sídlila uhorská vláda a snem. Kruh cisárskej a cárskej armády okolo maďarských ozbrojených síl sa už v júli zmenšoval. Poprední predstavitelia maďarskej revolúcie sa rozhodli vyjednávať s Rusmi a boli ochotní ponúknuť uhorskú korunu niektorému členovi dynastie Romanovcov. Ak by ruská strana ponuku odmietla, nemalo sa maďarské vojsko podvoliť cisárovi Františkovi Jozefovi I., ale malo kapitulovať pred ruskými vojskami. Hlavný veliteľ ruských vojsk knieža Ivan Paskevič odmietol s maďarskými politikmi rokovať. Košut a ministri uhorskej vlády sa 11. augusta 1849 zriekli funkcií a Košut poveril plnou civilnou a vojenskou mocou Artúra Görgeia.⁵⁸ Väčšina členov vlády spolu s Košutom emigrovala do Turecka. Görgei využil právomoc už len na kapituláciu. Dňa 13. augusta 1849 jeho 32 000-členná ar-

58 Artúr Görgei (1818 – 1916), rodák zo spišského Toporca bol najvýznamnejším veliteľom maďarských ozbrojených síl. V júli 1848 bol iba nadporučikom, v decembri ako 30-ročný už generálom, 2. mája 1849 sa stal ministrom obrany. Dňa 30. 6. 1849 ho L. Košut z postu hlavného veliteľa a 7. 7. aj z postu ministra odvolal pre neplnenie príkazov vlády. Síce 11. 8. 1849 ho opäť vybavil najvyššou mocou, ale Görgei o dva dni 13. 8. 1849 pri Világoši kapituloval a zložil zbrane do rúk ruskej armády. Po revolúcii dostal od cisára milosť. Bližšie: *Kronika Slovenska 1. Od najstarších čias do konca 19. storočia*. Dušan KOVÁČ a kol. Bratislava : Fortuna Print, 1998, s. 495.

máda pri Világoši neďaleko Aradu (Rumunsko) zložila zbrane v ruskom vojenskom tábore do rúk jeho veliteľa generála Rüdigeru.⁵⁹

Jedným z prvých miest na východe Slovenska, dobytých ruskými jednotkami, ktoré vstúpili do Uhorska cez karpatské priesmyky, bolo pre svoju polohu mesto Sabinov. Proti stotisícovej cárskej armáde stálo v celej šarišskej stolici asi 11 400 honvédov, z nich v bezprostrednom okolí Sabinova bolo rozmiestnených 2 500 pod vedením Idzikowskeho. Títo sa ruskej presile postavili na odpor pri Lipanoch 20. júna 1849. Nerovná bitka sa skončila porážkou honvédov, ktorí ustúpili k Prešovu. Ešte v ten istý deň obsadilo ruské vojsko Sabinov.

Slovenský národný program, ktorý nechcela realizovať Budapešť, mala realizovať Viedeň. Porážka maďarskej revolúcie a znovu nastolenie absolutizmu spôsobili, že slovenský politický program sa s pomocou Viedne nerealizoval.

Použitá literatúra:

Slovenskje národňje novini z roku 1848

Národné noviny z roku 1895

Dejiny Slovenska. Dátumy, udalosti, osobnosti. Bratislava : Slovart, spol. s r. o., 2007. ISBN 978-80-8085-596-3.

Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov. Zv. X. Od revolúcie 1848 – 1849 k dualistickému Rakúsko-Uhorsku. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2009. ISBN 978-80-89222-65-0

Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti I. Bratislava: Národné literárne centrum – Dom slovenskej literatúry, 1998. ISBN 80-88878-43-8

Slovenský biografický slovník. Zv. IV. Martin: Matica slovenská, 1990.

Dejiny Bardejova. Zost. KOKULA, Andrej – LUKÁČ, Andrej – TAJTÁK, Ladislav. Bardejov : Východoslovenské vydavateľstvo, n. p., Košice pre Šarišské múzeum v Bardejove, 1975.

DOHNÁNY, Mikuláš – ŠTEFANOVIČ, Samuel D. *Slovenské povstanie 1848 – 1849*. Bratislava : Tatran, 1988.

FRANKOVÁ, Libuša. *Slováci v novom veku národov (1870 – 1848)*. Prešov : Universum, 2006. ISBN 80-89046-39-8.

FRANKOVÁ, Libuša. *Z histórie „Toryského kraja“. Osobnosti slovenského národnokultúrneho života v historickom regióne Šariša, Spiša a Zemplína*. Prešov : Prešovská univerzita Prešov, 2017. ISBN 978-80-555-1861-9.

FRANKOVÁ, Libuša – JURČIŠINOVÁ, Nadežda. *Slovenské národné hnutie 1780 – 1918. (Kapitoly zo spoločensko-politického a národného života)*. Prešov : FF PU v Prešove, 2008. ISBN 978-80-8068-866-0.

HUČKO, Ján. Prvá slovenská národná rada. In *Slovenské národné rady*. Zost. Miroslav Pekník a kol. Bratislava: Národné literárne centrum – Dom slovenskej literatúry, 1998. ISBN 80-88878-25-X.

59 *Kronika Slovenska 1. Od najstarších čias do konca 19. storočia*. Dušan KOVÁČ a kol. Bratislava : Fortuna Print, 1998, s. 462.

- JURČIŠINOVÁ, Nadežda. Šariš na stránkach Štúrových Slovenských národných novín pred 170 rokmi. In *Dejiny, internetový časopis IH FF PU v Prešove*, roč. 13, 2018, č. 1, s. 98 – 99.
- KLEIN-TESNOSKALSKÝ, Belo. *Pamätná kniha mesta Prešova. Diel II. (1701 – 1919)*. S úvodnými štúdiami Patrika Derfiňáka a Marcely Domenovej a poznámkami Patrika Derfiňáka. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2012. ISBN 978-80-85734-97-3.
- KÓNYA, Peter a kol. *Dejiny Sabinova*. Sabinov : Mestský úrad Sabinov, 2000. ISBN 80-968348-6-X.
- KOVÁČ, Dušan. *Dejiny Slovenska*. Praha : Lidové noviny, 1998. ISBN 80-7106-268-5. *Kronika Slovenska 1. Od najstarších čias do konca 19. storočia*. Dušan KOVÁČ a kol. Bratislava : Fortuna Print, 1998. ISBN 80-7153-174-X.
- SEDLÁK, Imrich. *V čierťažiach búrok*. Martin : Matica slovenská, 2001. ISBN 80-7090-593-X.
- SEDLÁK, Imrich. *Východné Slovensko v letokruhoch národa*. Martin : Matica slovenská, 2012. ISBN 978-80-8128-035-1.